

Prof. zw. dr hab. Wiesław BABIK
Instytut Studiów Informacyjnych
Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Małgorzaty MAZUR pt. *„Uwarunkowania prawne i przeobrażenia powiatowych instytucji kultury w latach 1999-2016 na przykładzie bibliotek publicznych województwa śląskiego”*. Katowice: Uniwersytet Śląski w Katowicach. Wydział Filologiczny 2019, 300 s. (wersja elektroniczna), bibliografia (opracowania i źródła), spis i aneks zawierający 49 tabel, 367 przypisów.

Promotor: prof. zw. dr hab. Jan Malicki, Uniwersytet Śląski w Katowicach

1. Charakterystyka ogólna i ocena poszczególnych elementów rozprawy

Przedmiotem rozważań mgr Małgorzaty Mazur są administracyjne, w tym prawne, uwarunkowania przeobrażeń w okresie 1999-2016 w instytucjach kultury, którymi są m.in. powiatowe biblioteki publiczne, będące częścią działającej w Polsce sieci bibliotek publicznych, w szczególności bibliotek publicznych województwa śląskiego. To z badawczego i naukowego punktu widzenia bardzo interesujący a zarazem złożony i do tej pory niezbadany i nierozpoznany dogłębnie problem polskiego bibliotekoznawstwa i śląskiego bibliotekarstwa, m.in. z powodów, o których Autorka pisze na s. 8 i 230 (szkoda, że na końcu pracy). Temat rozprawy dotyczy zarówno problemów prawnych, jak i problemów bibliotekoznawczych. Jest on aktualny i ważny nie tylko ze względów teoretycznych z uwagi na potrzebę głębszej analizy dotychczasowych przeobrażeń tej grupy bibliotek, lecz także ze względów praktycznych, gdyż istnieje pilna potrzeba opracowania nowych rozwiązań administracyjno-prawnych w tym zakresie. W Polsce ta grupa bibliotek była rzadko przedmiotem teoretycznych refleksji i pogłębionych analiz a nawet jeżeli takie analizy pojawiały się, to - poza nielicznymi - przeważnie miały charakter metodologiczny albo wycinkowy. Genezy tematu pracy można doszukiwać się w potrzebie teoretycznej refleksji nad danymi statystycznymi zawartymi w corocznych sprawozdaniach z działalności Biblioteki Śląskiej (jako jednostki sprawującej nadzór merytoryczny i opiniodawczy nad działaniem sieci, m.in. powiatowych bibliotek publicznych na Śląsku) i bibliotek publicznych województwa śląskiego, które zawierają m.in. cenne informacje pozwalające zidentyfikować zmiany, jakie zaszły w badanym okresie w tej grupie bibliotek.

Przedmiotem badań są więc biblioteki powiatowe potraktowane jako instytucje kultury pośrednie między województwem a gminami. Stąd celem pracy stała się „[...]

– przede wszystkim polega na zasygnalizowaniu konieczności łączenia wymienionych perspektyw badawczych i wykorzystywania osiągnięć badawczych z tych dziedzin w rozwiązywaniu złożonych problemów bibliotekoznawczych, które wymagają integracji dotychczasowych osiągnięć różnych dyscyplin naukowych. Godnym podkreślenia jest fakt zwrócenia uwagi w *Podsumowaniu* na potrzebę implementacji uzyskanych wyników i wniosków z przeprowadzonych badań.

Praca składa się ze *Wstępu* (s. 4-10), czterech ponumerowanych rozdziałów, *Zakończenia* (s. 219-231), *Bibliografii* podzielonej na opracowania i źródła (s. 271-298), *Tabel* (s. 232-267), *Spisu tabel* (s. 268) i *Abstraktów* w języku polskim i angielskim (s. 299-300). Tekstowi rozprawy towarzyszy łącznie 367 przypisów dolnych.

We *Wstępie* Autorka nakreśliła bardzo szeroki kontekst rozważań poczynionych w rozprawie koncentrując się głównie na ustaleniach terminologicznych, mających swoje źródło w sferze administracyjno-prawnej, bazując na administracyjnych i prawnych strukturach terytorialnych w Polsce tworzących terytorialno-instytucjonalną przestrzeń dla omawianej grupy bibliotek. Dzięki takiemu metodologicznemu zabiegowi udało się Jej pokazać często pomijaną w badaniach z zakresu bibliotekoznawstwa rolę i znaczenie tradycji założycielskich i ich rzeczywisty wpływ na sposób funkcjonowania poszczególnych bibliotek. Autorka zaprezentowała w nim przedmiot swoich rozważań i jego specyfikę, ujęcie przedmiotu rozważań, motywację podjęcia tematu, cel pracy i postawione tezy oraz cel badań własnych, które to elementy wyznaczyły zasadnicze kierunki poszukiwań badawczych i określiły wagę postawionych w pracy pytań badawczych.

Rozdział 1 (s. 11-31) został poświęcony omówieniu uwarunkowań i zmian prawnych działalności powiatowych bibliotek województwa śląskiego, które stanowią kontekst dla ich działalności merytorycznej. Szkoda, że część umieszczonych tu informacji znalazła się już we *Wstępie*. Biblioteki zostały potraktowane jako instytucje kultury, których istnienie i sposób działania ma podstawy prawne w postaci ustawy o bibliotekach i ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej. Podlegają też ustawie o samorządzie powiatowym. Ich zadania zostały przewidziane ustawowo m.in. w w/w dokumentach prawnych. Dokonana analiza uwarunkowań prawnych w jakich funkcjonują badane biblioteki publiczne jako powiatowe instytucje kultury ujawniła, że reforma administracji publicznej wprowadziła *de facto* czterostopniowy podział administracji samorządowej. Znalazło to przełożenie na zadania realizowane przez biblioteki powiatowe, co niestety generuje wiele problemów kompetencyjnych, które zostały szczegółowo opisane w tym rozdziale. Autorka liczy, że „[...] poczynione w tej kwestii rozważania staną się przyczynkiem do dyskusji nad

opinii jednostki sprawującej nadzór merytoryczny nad działalnością bibliotek publicznych, w szczególności w sprawie łączenia lub likwidacji filii bibliotecznych tak, aby miały one dla organizatora charakter wiążący” (s. 88).

Celem najobszerniejszego *Rozdziału 4* (s. 90-214) było wskazanie czynników zewnętrznych i wewnętrznych, które wpłynęły na przeobrażenia powiatowych bibliotek publicznych w badanym okresie 17 lat. Zostało to zrealizowane poprzez porównanie danych z roku 1999 i 2016. „Zasadniczą przyczyną likwidacji lub łączenia filii bibliotecznych były kwestie ekonomiczne, chociaż zwykle nie one były wskazywane jako powód likwidacji” (s. 126). Metamorfozę wielu bibliotek, w tym ich siedzib, najczęściej powodowała realizacja licznych programów na rzecz bibliotek. Zmiany w organizacji i działalności bibliotek były uwarunkowane nie tylko zachodzącymi wokół nich procesami społecznymi i postępem technologicznym, lecz także zmianą struktury wykształcenia bibliotekarzy i ustawicznym podnoszeniem przez nich w różny opisany w rozprawie sposób kwalifikacji zawodowych, w tym w różnych pozainstytucjonalnych formach doskonalenia zawodowego. Optymistyczny wydźwięk ma uwaga Autorki na s. 184, że „[...] już w 1999 roku większość bibliotekarzy miała świadomość przeobrażeń, jakie zachodzą w otoczeniu bibliotek, w tym zagrożeń a jednocześnie, poniekąd instynktownie, wyczuwała jak przystosować swoje instytucje do nowych warunków”. Zadziwiająca jest przede wszystkim różnorodność oraz skala podejmowanych przez biblioteki przedsięwzięć (s. 214-215).

W *Zakończeniu* znajdują się bardzo cenne wnioski z badań własnych. Tu również zostały zasygnalizowane problemy, które pojawiły się w trakcie badań oraz przedstawione perspektywy badawcze i możliwości praktycznego wykorzystania uzyskanych wyników a także propozycje kierunków dalszych badań w tym zakresie.

Autorka jasno sformułowała problem badawczy i dobrze określiła przedmiot badań, któremu odpowiada tytuł pracy, przekonująco uzasadniła jego wybór, wykazała się systematycznością i logicznością przeprowadzonych rozważań dotyczących przedmiotu badań, dociekliwością w jego analizowaniu, klarownością wywodów oraz umiejętnością integrowania zagadnień składających się na tę kompleksową problematykę bibliotekarską.

2. Uwagi krytyczne

Przedstawiony we *Wstępie* stan badań jest bardzo lakoniczny; może budzić wiele wątpliwości i zastrzeżeń. Wprawdzie zawiera informacje o kluczowych – zdaniem Autorki – opracowaniach dotyczących metodologicznej problematyki tego typu badań, ale nie ma w nim nic na temat piśmiennictwa dotyczącego bibliotek powiatowych i bibliotek publicznych

sprawę, że interpretując to w innych kategoriach niż logiczne, na przykład w kategoriach taksonomii, można uznać za poprawne. Niezależnie od przyjętej interpretacji tego rodzaju zabiegów należy jednak unikać. Szanujący się badacze raczej nie popełniają tego typu błędów. Każdy rozdział p o w i n i e n więc dzielić się na co najmniej dwa podrozdziały.

Merytoryczną wartość rozprawy doktorskiej, chociaż zdaję sobie sprawę, że i tak już obszerna pod względem objętościowym praca znacznie rozrosłaby się, znacznie podniosłoby – moim zdaniem - odniesienie i porównanie analizowanych danych województwa śląskiego z innymi (wybranymi) województwami a nawet przedstawienie ich w kontekście ogólnopolskim to jest z sytuacją/stanem badanej grupy bibliotek w Polsce w tym okresie. Podstawę mogłyby stanowić sporządzane corocznie (i dostępne nawet w Internecie) raporty Biblioteki Narodowej dotyczące stanu bibliotek w Polsce (por. na przykład artykuł Władysława Michnała pt. *Organizacja sieci publicznych bibliotek samorządowych w województwie zachodniopomorskim*, zamieszczony w „Przeglądzie Zachodniopomorskim”, Tom XXVI (LV), Rok 2011, Zeszyt 1, s. 139-148).

Z drobnych uwag krytycznych, nie mających jednak istotnego negatywnego wpływu na merytoryczną ocenę pracy, wymienię potrzebę wyeliminowania drobnych pomyłek i przeoczeń w korekcie tekstu, licznych nie zawsze uzasadnionych powtórzeń (m.in. s. 13, 32), różnego typu błędy stylistyczne i gramatyczne (m.in. na s. 128, 137, 158), przede wszystkim tzw. literówki (np. s. 90, 201, 205), pomimo tego, że pod względem edytorskim tekst został opracowany starannie.

Selektywny odbiór fragmentów pracy z pewnością ułatwiłoby wyposażenie jej w odpowiedni aparat pomocniczy, zawierający przynajmniej indeks rzeczowy stwarzający dodatkowe możliwości dostępu do informacji i wiedzy w skali mikro, nie wspominając już o alfabetycznym indeksie nazwisk.

3. Konkluzje

Autorka rozprawy pokazała jak na przestrzeni lat 1999-2016 (okres siedemnastoletni) sieć bibliotek publicznych w województwie śląskim ulegała diametralnym zmianom na różnych płaszczyznach, zarówno w wymiarze makro, jak i mikro. Uznała, że zmiany te są efektem zarówno zmian w otoczeniu (dalszym i bliższym) bibliotek, jak i w samych instytucjach, w tym są także efektem zmian ustrojowych, zarówno w administracji samorządowej, jak i w związku z wstąpieniem Polski do Unii Europejskiej w 2005 roku. Jednym ze znaczących skutków tych zmian były szeroko opisywane w pracy liczne likwidacje i łączenia bibliotek. Zdaniem Autorki jednak nie wszystkie zmiany miały charakter

braków w teorii bibliotekoznawstwa wartość naukowa przeprowadzonych rozważań i badań jest bezsporna. Świadczy zarówno o ogólnej wiedzy teoretycznej Autorki rozprawy w dziedzinie bibliologii, jak i umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, generalnie o Jej metodologicznej dojrzałości naukowej. Rozprawa stanowi wartościowy wkład do bibliotekoznawstwa, a zwłaszcza bibliotekarstwa śląskiego, polegający na odpowiedzi na fundamentalne pytanie, czy biblioteki powiatowe są potrzebne w polskim systemie (sieci) bibliotecznym, odpowiedzi ważnej i istotnej dla tej dyscypliny naukowej oraz odpowiada warunkom określonym w art. 13 Ustawy z dnia 14.03.2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym. Na tej podstawie wnoszę o dopuszczenie mgr Małgorzaty Mazur do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Kraków, 14 września 2019 r.

Mieszaw Zabik